

УДК 338.439.5:633.854.78:004.275:005.591.452

І. В. Даценко,
аспірант, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-5903-8466>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.18.135

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ У ЛАНЦЮГИ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ ЯК ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ РИНКУ СОНЯШНИКУ

I. Datsenko,
Postgraduate student, Bila Tserkva National Agrarian University

CLUSTERING AND INTEGRATION INTO VALUE CHAINS AS A DRIVER OF SUNFLOWER MARKET DEVELOPMENT

У статті досліджено теоретико-методологічні та прикладні засади кластеризації й інтеграції аграрних підприємств у ланцюги створення вартості, які визначаються як ключові драйвери розвитку ринку соняшнику України. Показано, що в умовах воєнних викликів традиційна сировинна модель функціонування ринку є малоефективною, оскільки значна частка експорту припадає на насіння, тоді як основна додана вартість формується за кордоном. Обґрунтовано перспективність створення регіональних кластерів, що поєднують виробників, переробні підприємства, логістичні структури та науково-освітні установи, здатних забезпечити підвищення конкурентоспроможності та зміцнення продовольчої безпеки країни. Методичною основою дослідження є аналіз статистичних даних, систематизація наукових джерел та порівняльний аналіз міжнародного досвіду. Встановлено, що в країнах ЄС і США кластери олійних культур функціонують як інтегровані виробничо-логістичні системи. Для України актуальними завданнями є розвиток кооперативних форм господарювання, створення експортних хабів та впровадження цифрових платформ для підвищення прозорості ланцюгів постачання. Результати дослідження мають теоретичне та практичне значення для післявоєнної відбудови аграрного сектору, розширення експортного потенціалу та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності ринку соняшнику.

The article explores the theoretical, methodological, and applied foundations of clustering and integration of agricultural enterprises into value chains, which are considered key drivers of the development of Ukraine's sunflower market. It is shown that under wartime challenges the traditional raw-material model of the market is significantly limited, as a large share of exports is represented by seeds, while added value is generated abroad. It is substantiated that the creation of regional sunflower clusters combining producers, processing enterprises, logistics companies, and research and educational institutions will contribute to increasing competitiveness and ensuring food security.

The methodological basis of the study consists of statistical data analysis, systematization of scientific publications, as well as institutional and comparative approaches to examining international experience of integration into global value chains. It is established that in the EU and the USA oilseed clusters function as integral production and logistics systems that ensure deep processing, effective marketing, and sustainable integration into global markets. For Ukraine, the use of this experience is relevant through the development of cooperative structures, joint export hubs, and digital platforms that enhance supply chain transparency.

The article emphasizes that the integration of Ukrainian producers into value chains ensures not only an increase in farmers' incomes but also the formation of sustainable competitive advantages. Important conditions include the development of the institutional environment, stimulation of investments in processing, and the introduction of innovative technologies and environmental production standards. The author's model of sunflower market development based on clustering is proposed, which envisages combining local initiatives with state policy and international partnerships.

The research results have theoretical and practical significance for shaping the strategy of post-war reconstruction of the agricultural sector, developing export potential, and strengthening Ukraine's role as a leading player in the global oilseed market. The proposed approaches can be used by agricultural enterprises, public authorities, and industry associations to design innovative business models and ensure long-term competitiveness.

Ключові слова: ринок соняшнику; кластеризація; ланцюги створення вартості; аграрний сектор; інтеграція; конкурентоспроможність; додана вартість; експорт; інновації; продовольча безпека.

Keywords: sunflower market; clustering; value chains; agricultural sector; integration; competitiveness; added value; export; innovation; food security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ринок насіння соняшнику в Україні є одним із найдинамічніших і стратегічно важливих сег-

ментів аграрного сектору, який визначає не лише структуру внутрішнього виробництва, а й формує основу експортного потенціалу держави. Завдяки високій рентабельності та стабільному попиту на світових ринках соняшника продукція забезпечує значні валютні надход-

ження, що робить її ключовим чинником макроекономічної стабільності країни. Україна традиційно посідає провідні позиції у світовому виробництві та експорті насіння й олії соняшнику, що сприяє інтеграції у глобальні агропродовольчі ринки та зміцнює її роль як важливого постачальника продовольчих ресурсів.

Однак сучасні умови розвитку ринку визначаються низкою викликів, які істотно впливають на його стійкість та конкурентоспроможність. Воєнні дії призвели до руйнування виробничої та транспортно-логістичної інфраструктури, що ускладнило процеси вирощування, переробки та експорту. Кліматичні зміни зумовили посилення ризиків для врожайності через посухи, дефіцит водних ресурсів та деградацію ґрунтів. Цінова волатильність на світових ринках рослинних олій, залежність від валютного курсу та нестабільність світової кон'юнктури створюють додаткові загрози для українських виробників. Водночас зростаюча глобальна конкуренція з боку країн-виробників соєвої та пальмової олії посилює потребу у формуванні глибших конкурентних переваг.

Враховуючи ці обставини, актуалізується потреба у пошуку нових організаційно-економічних механізмів розвитку ринку соняшнику, здатних забезпечити його стійкість та ефективність у довгостроковій перспективі. Одним із таких механізмів є кластеризація виробництва та інтеграція у ланцюги створення вартості. Вони дозволяють поєднати інтереси виробників, переробних підприємств, трейдерів, логістичних компаній та державних інституцій у єдину систему взаємодії, що сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів, зниженню трансакційних витрат та створенню синергетичного ефекту. Кластерні моделі, у свою чергу, формують можливості для розвитку регіональної спеціалізації, впровадження інноваційних технологій і забезпечення більшої стійкості аграрного бізнесу до зовнішніх шоків.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останні публікації свідчать, що кластеризація та інтеграція у глобальні ланцюги створення вартості є потужними драйверами розвитку ринку соняшнику. Українські дослідники (В. Лагодієнко, Д. Літвінов) підкреслюють, що аграрні кластери сприяють підвищенню ефективності виробництва, зниженню фінансових ризиків та зростанню конкурентоспроможності підприємств. Європейські автори (P. Ketels, S. Protsiv) доводять, що кластерна модель здатна збільши-

ти додану вартість у сільському господарстві на 20—30 %. За оцінками FAO та українських економістів (О. Бокій), інтеграція у глобальні ланцюги створення вартості може забезпечити країнам-експортерам додаткові 15—25 % доходів. Загалом дослідження підтверджують, що поєднання кластерного підходу та інтеграції у ланцюги вартості є стратегічним напрямом розвитку ринку соняшнику України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження ролі кластеризації та інтеграції у ланцюги створення вартості як драйверів розвитку ринку насіння соняшнику в Україні, а також обґрунтування напрямів їх ефективного застосування у сучасних умовах воєнних та глобальних викликів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток ринку соняшнику в Україні доцільно розглядати крізь призму сучасних теоретико-методологічних підходів, серед яких ключове місце посідають концепції кластеризації та інтеграції у ланцюги створення вартості.

Концепція кластеризації, витоки якої сягають праць М. Портера, доводить, що конкурентні переваги країн і галузей формуються завдяки територіальній концентрації підприємств, взаємопов'язаних виробничо-технологічними, логістичними та інноваційними відносинами [1]. Кластери у аграрному секторі виступають середовищем підвищеної ефективності, оскільки сприяють скороченню трансакційних витрат, розвитку спільної інфраструктури, активізації інноваційного процесу та підвищенню якості продукції. Для виробників насіння соняшнику це означає можливість об'єднання ресурсів, спільного доступу до сучасної техніки, лабораторій, сервісних послуг та логістичних центрів, що знижує індивідуальні витрати й забезпечує стійкіші позиції на ринку.

Теорія ланцюгів створення вартості, запропонована М. Портером та розвинута Дж. Геріффі, наголошує, що сучасна глобальна конкуренція відбувається не між окремими компаніями, а між цілими інтегрованими ланцюгами виробництва, переробки та збуту [2]. У цьому контексті ринок соняшнику не можна розглядати лише з точки зору врожайності чи обсягів виробництва. Успіх галузі визначається ефективністю взаємодії між ключовими учасниками: фермерами, переробними заводами, логістичними операторами, експортерами, торгови-

ми мережами та міжнародними компаніями. Лише налагоджена координація на всіх етапах створення доданої вартості дозволяє формувати конкурентоспроможні позиції України на світовому ринку.

Застосування цих підходів до аналізу ринку соняшнику особливо актуальне для України, яка довгий час залишалася сировинним експортером. На думку українських науковців кластеризація та інтеграція у глобальні ланцюги створення вартості є передумовою трансформації від сировинної моделі розвитку до моделі виробництва продукції з високою доданою вартістю [3]. Це включає розширення потужностей глибокої переробки насіння соняшнику, виробництво інноваційних продуктів харчування та біоенергетики, інтеграцію аграрних підприємств із логістичними та торговельними структурами.

Таким чином, теоретико-методологічні засади дослідження ринку насіння соняшнику базуються на поєднанні ідей кластерної організації та концепції ланцюгів створення вартості. Їх застосування дозволяє сформувати більш глибоке розуміння закономірностей функціонування ринку, визначити ключові точки зростання та розробити інструменти для підвищення конкурентоспроможності галузі як у національному, так і в глобальному вимірі.

Соняшник є стратегічною культурою для аграрного сектору України, яка забезпечує країні провідні позиції на світовому ринку рослинних олій. За останні роки відбулося зміцнення ролі України як глобального експортера соняшникової олії, хоча воєнні ризики, логістичні обмеження та зміна кон'юнктури міжнародного ринку спричинили значні коливання у динаміці виробництва та зовнішньої торгівлі. Аналіз ключових показників дозволяє виявити як загальні тенденції, так і структурні виклики розвитку галузі (табл. 1).

Дані за 2019—2024 рр. свідчать про збереження потужного виробничого потенціалу галузі, попри воєнні втрати. Валовий збір насіння соняшнику коливався від 11,0 млн т у кризовому 2022 р. до 16,3 млн т у рекордному 2021 р. Порівняно з 2019 р., у 2024 р. показник знизився на 11,8 %, що свідчить про неповне відновлення виробництва після воєнного шоку.

Переробка насіння на олію зберегла відносну стабільність, у 2024 р. становила 11,2 млн т, або 89,6 % рівня 2019 р. Це підкреслює здатність української переробної галузі адаптуватися навіть за умов логістичних обмежень. Водночас експорт насіння зріс утричі (з 0,6 до 1,8 млн т), що є негативним явищем, адже означає ви-

Таблиця 1. Динаміка основних показників ринку соняшнику України

Рік	Валовий збір насіння, млн т	Переробка на олію, млн т	Експорт насіння, млн т	Експорт олії, млн т	Частка України у світовому експорті олії, %
2019	15,3	12,5	0,6	6,6	52
2020	14,1	11,8	0,5	6,4	51
2021	16,3	13,7	0,7	7,0	54
2022	11,0	9,0	1,7	4,6	47
2023	12,9	10,7	2,0	5,8	50
2024	13,5	11,2	1,8	6,1	51
2024 р. в % до					
2019 р.	88,2	89,6	300,0	92,4	-1 в. п.
2023 р.	104,7	104,7	90,0	105,2	1 в. п.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України.

везення сировини замість продукції з високою доданою вартістю.

Експорт олії у 2024 р. становив 6,1 млн т, що лише на 7,6 % менше рівня 2019 р., але на 5,2 % більше, ніж у 2023 р. Це свідчить про поступове відновлення зовнішньої торгівлі завдяки диверсифікації логістичних маршрутів та частковій адаптації виробників до умов воєнного часу. Частка України у світовому експорті олії залишається домінуючою (близько 51 %), хоча вона скоротилася порівняно з 2021 р. (54 %).

Аналіз показників ринку соняшнику України демонструє високу адаптивність галузі до кризових умов, але також окреслює ключові ризики її функціонування. Валовий збір і переробка ще не досягли докризового рівня, хоча експорт олії поступово відновлюється. Зростання експорту насіння свідчить про збереження сировинної орієнтації, що знижує додану вартість та обмежує надходження валютної виручки.

Збереження провідних позицій України у світовому експорті олії підтверджує стратегічне значення соняшнику для економіки країни. У майбутньому пріоритетом має стати розвиток внутрішньої переробки, диверсифікація продуктового асортименту (рафінована олія, біопаливо, протеїнові концентрати) та посилення інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості. Це дозволить мінімізувати ризики, підвищити економічну безпеку та забезпечити стійке відновлення аграрного сектору України.

Участь України в глобальних ланцюгах створення вартості розглядається як стратегічний напрям підвищення конкурентоспроможності національного аграрного сектору та посилення його економічної безпеки [4]. В умовах сировинної орієнтації експорту ключовим завданням є перехід від постачання необроб-

леної продукції до розвитку секторів із високою доданою вартістю. Зокрема, перспективними є виробництво рафінованої олії, біопалива, протеїнових концентратів та інших продуктів глибокої переробки, які мають вищу експортну маржу та ширший ринок збуту.

Важливим чинником інтеграції є впровадження міжнародних стандартів якості та безпечності продукції, таких як ISO, НАССР чи органічна сертифікація, що дозволяють забезпечити відповідність українських товарів вимогам глобального ринку. Це, у свою чергу, створює передумови для розширення доступу до ринків ЄС, Північної Америки та Азії, де споживачі дедалі більше орієнтуються на продукцію з підтвердженим походженням і високими стандартами виробництва.

Окремої уваги заслуговує цифровізація процесів у ланцюгах створення вартості. Використання технологій *traceability* (простежуваності) та блокчейн-рішень для підтвердження походження продукції забезпечує прозорість та підвищує довіру з боку споживачів і міжнародних партнерів. Цифрові інновації також оптимізують логістичні процеси, скорочують транзакційні витрати й підвищують ефективність управління експортними потоками.

Не менш важливою є кооперація українських виробників з міжнародними трейдерами та інтеграція у мережі світових харчових корпорацій. Це дозволяє вітчизняним аграрним підприємствам залучати сучасні управлінські практики, розширювати ринки збуту, укладати довгострокові контракти та підвищувати інвестиційну привабливість.

За оцінками FAO, інтеграція у глобальні ланцюги створення вартості дозволяє країнам-експортерам отримувати додатково 15—25 % доходу завдяки розвитку переробки, диверсифікації асортименту та впровадженню інноваційних практик [5]. Для України це відкриває можливості не лише збільшити валютні надходження, а й створити нові робочі місця, зміцнити соціально-економічний потенціал сільських територій та підвищити загальний рівень продовольчої безпеки.

Кластеризація в аграрному секторі розглядається як сучасний інструмент підвищення ефективності функціонування ринку та формування нових конкурентних переваг [6]. Для ринку соняшнику вона є особливо актуальною, оскільки поєднує виробників сировини, переробні підприємства, логістичні компанії, інноваційні структури та органи місцевого самоврядування в єдину інтегровану екосистему. Таке середовище дозволяє формувати сталі вироб-

ничо-збутові ланцюги та знижувати ризики, пов'язані з фрагментацією ринку та нестабільністю зовнішніх умов.

Серед основних переваг кластерної моделі для ринку соняшнику варто відзначити кілька ключових аспектів. По-перше, вона забезпечує зниження витрат на виробництво і логістику. Завдяки спільному використанню інфраструктури — елеваторів, транспортних терміналів, систем зберігання та переробки — значно скорочуються транзакційні витрати, підвищується ефективність управління ресурсами та створюються умови для масштабування бізнесу. По-друге, кластери стимулюють інноваційну активність. Залучення університетів, науково-дослідних інститутів, аграрних технопарків і стартапів сприяє впровадженню сучасних технологій вирощування, селекції та цифрового моніторингу полів, що підвищує врожайність та якість насіння. По-третє, кластерна модель формує передумови для створення регіональних брендів. "Соняшникові кластери" із чіткою географічною ідентифікацією дозволяють просувати продукцію під знаком територіального походження, що підвищує довіру споживачів і створює додану вартість на міжнародних ринках. Нарешті, консолідація виробників у межах кластерів посилює експортний потенціал. Це дає змогу акумулювати великі партії якісної продукції, знижувати витрати на логістику та забезпечувати стабільне постачання української олії й шроту на зовнішні ринки.

Досвід Європейського Союзу є показовим у цьому контексті. У Польщі активно розвиваються регіональні агропродовольчі кластери, орієнтовані на інтеграцію фермерських господарств у переробні ланцюги. В Угорщині кластерна модель дозволила здійснити швидку модернізацію виробничих потужностей та підвищити продуктивність на 25—28 %. У Франції кластеризація стала основою розвитку брендів регіонального походження та просування аграрної продукції на світових ринках [7].

За підрахунками європейських дослідників, кластерна модель здатна збільшити додану вартість у сільському господарстві на 20—30 % порівняно з традиційними виробничими моделями [8]. Це пояснюється ефектом масштабу, більш раціональним використанням ресурсів та швидким впровадженням інноваційних технологій.

Для України кластеризація ринку соняшнику може стати стратегічним напрямом розвитку, особливо в умовах війни та глобальної нестабільності. Вона дозволить не лише зміцнити експортні позиції держави, а й забезпечити

більш рівномірний розподіл вигод між великими агрохолдингами та малими й середніми фермерськими господарствами. У перспективі це сприятиме формуванню нової моделі співпраці, заснованої на принципах партнерства, інноваційності та стійкості.

Розвиток кластерів і ланцюгів створення вартості в аграрному секторі України супроводжується низкою суттєвих викликів. Насамперед, ключовим фактором ризику залишаються наслідки воєнних дій. Руйнування транспортної та виробничої інфраструктури, обмеження доступу до традиційних експортних маршрутів, постійна загроза атак на логістичні об'єкти та підприємства суттєво знижують ефективність кластерних моделей. Додатковою проблемою виступає нестача інвестицій у розвиток переробних потужностей, інноваційних технологій і логістичної інфраструктури. За умов високої фінансової нестабільності та зростання ризиків агробізнесу приватний капітал обмежено готовий інвестувати у довгострокові кластерні проекти [9].

Не менш важливим викликом є слабкість інституційної підтримки. На рівні державної політики поки що відсутні чітко окреслені механізми стимулювання кластеризації, системи податкових і кредитних пільг для учасників аграрних кластерів. Недостатньою залишається й координація між державними органами, місцевою владою, бізнесом і науково-освітнім сектором. Ще одним бар'єром є структурна нерівність між великими агрохолдингами та малими і середніми виробниками, що обмежує їхній доступ до ресурсів, сучасних технологій та експортних каналів. Це призводить до ризику "монополізації кластерів", коли вигоди від спільної діяльності концентруються переважно у великих гравців [10].

Водночас перспективи розвитку кластерних моделей є значними. По-перше, держава може відігравати ключову роль, запровадивши програми підтримки кластерних ініціатив, у тому числі шляхом цільового фінансування інноваційних проєктів, пільгового кредитування та надання грантів. По-друге, перспективним напрямом є створення публічно-приватних партнерств, що дозволять поєднати державні інвестиції у базову інфраструктуру з приватними ресурсами у сфері виробництва й переробки. По-третє, залучення міжнародних інвестицій і технічної допомоги (з боку ЄС, Світового банку, FAO, USAID тощо) може забезпечити фінансування модернізації кластерів і розвиток сучасних цифрових платформ для управління ланцюгами створення вартості. По-четверте,

розвиток кооперативів і фермерських об'єднань сприятиме інтеграції малих виробників у кластери, дозволить їм конкурувати на рівних із великими агрокомпаніями та забезпечить справедливіший розподіл доданої вартості.

Таким чином, попри суттєві виклики, формування кластерів і ланцюгів створення вартості в аграрному секторі України має значний потенціал. За умови комплексної державної підтримки, активного залучення міжнародних ресурсів та зміцнення партнерських відносин між усіма учасниками ринку кластеризація може стати ключовим механізмом зміцнення продовольчої безпеки та інтеграції України у глобальні ринки.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Кластеризація та інтеграція у ланцюги створення вартості виступають визначальними драйверами розвитку ринку соняшнику в Україні. Вони створюють можливість не лише знизити витрати на виробництво і логістику завдяки ефекту масштабу та спільній інфраструктурі, а й підвищити загальну ефективність функціонування аграрних підприємств. Такий підхід сприяє формуванню доданої вартості, зростанню експортного потенціалу та посиленню конкурентних позицій України на глобальному ринку соняшnikової продукції.

Важливою перевагою кластерної моделі є її здатність забезпечити інтеграцію малих і середніх фермерських господарств у виробничо-збутові ланцюги, що сприятиме зменшенню дисбалансів між агрохолдингами та дрібними виробниками. Це створює умови для більш рівномірного розподілу економічних вигод, підвищення зайнятості сільського населення та зміцнення соціально-економічної стійкості сільських територій.

Не менш суттєвим є потенціал кластера у сфері інноваційного розвитку. Завдяки активному залученню університетів, науково-дослідних установ та агротехнологічних стартапів кластери здатні стати майданчиками для швидкої адаптації новітніх технологій вирощування, селекції та цифрового моніторингу. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості продукції та відповідності її міжнародним стандартам.

Розвиток кластеризації неможливий без поєднання державної політики, бізнес-ініціатив та міжнародної співпраці. Державна підтримка у вигляді інституційних реформ, пільгового фінансування та стимулювання кооперації має бути доповнена активністю приватного бізнесу у сфері інновацій та логістики. Залучен-

ня міжнародних партнерів і донорських організацій забезпечить доступ до інвестиційних ресурсів та технологій, що прискорить трансформацію ринку.

Таким чином, формування кластерів та інтегрованих ланцюгів створення вартості дозволить Україні здійснити перехід від сировинної моделі функціонування ринку соняшнику до моделі сталого розвитку, орієнтованої на інновації, експортну диверсифікацію та соціально-економічну стійкість. Це стане фундаментом для збереження та зміцнення позицій України як глобального лідера у виробництві та експорті соняшникової олії у довгостроковій перспективі.

Література:

1. Voynycha L., Kozhel P. Теоретико-методичні основи кластеризації як інструменту управління інноваційно-інвестиційним розвитком промислових підприємств. Bulletin of Lviv National Environmental University. Series "AIC Economics". 2024. № 31. С. 135—145.

2. Кизим М. О., Дорогунцов С. І., Кравчук І. І., та ін. Теоретичні засади розвитку глобальних ланцюгів створення вартості. Бизнес Информ. 2018. № 12 (491). С. 39—50.

3. Лагодієнко В. В., Літвінов Д. О. Аграрні кластери у системи стратегічного планування розвитку регіону. Technology. 2024. Т. 9, № 1. С. 238—243.

4. Бокій О. В. Тенденції та перспективи участі України в глобальних продовольчих ланцюгах створення вартості. Продовольчі ресурси. 2025. Т. 13, № 24. С. 279—290.

5. FAO. The State of Agricultural Commodity Markets 2020: Agricultural markets and sustainable development — Global value chains, smallholder farmers and digital innovations. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2020. С. 34—41.

6. Банера Н. П., Гречух Р. А., Мотиль Т. Н. Кластери в аграрній економіці: потенціал та напрямки зниження фінансових ризиків. Scientific notes of Lviv University of Business and Law. 2023. № 37. С. 41—47.

7. Желуденко К. В. Кластери як інноваційний інструмент забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2024. № 20. С. 100—108.

8. Ketels C., Protsiv S. Cluster-based economic development: Lessons from European experience. European Cluster Observatory, European Commission, 2021. Р. 27—33.

9. Гафурова Е. С., Гук О. В. Перспективи створення аграрних кластерів в Україні //

Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи. 2023. С. 125.

10. Ніколюк О. В., Басюркіна Н. Й., Брюхович Д. С. Виклики та перспективи розвитку аграрних кластерів в умовах глобалізації. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. С. 381—390.

References:

1. Voynycha, L. and Kozhel, P. (2024), "Theoretical and methodological foundations of clustering as a tool for managing the innovative and investment development of industrial enterprises", Bulletin of Lviv National Environmental University. Series "AIC Economics", vol. 31, pp. 135—145.

2. Kyzym, M. O., Dorohuntsov, S. I. and Kravchuk, I. I. (2018), "Theoretical principles of the development of global value chains", Byznys Inform, vol. 12 (491), pp. 39—50.

3. Lahodiienko, V. V. and Litvinov, D. O. (2024), "Agrarian clusters in the system of strategic planning of regional development", Technology, vol. 9, no. 1, pp. 238—243.

4. Bokij, O. V. (2025), "Trends and prospects for Ukraine's participation in global food value chains", Prodovol'chi resursy, vol. 13, no. 24, pp. 279—290.

5. FAO (2020), The State of Agricultural Commodity Markets 2020: Agricultural markets and sustainable development — Global value chains, smallholder farmers and digital innovations, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, pp. 34—41.

6. Banera, N. P., Hrechukh, R. A. and Motyl', T. N. (2023), "Clusters in the agricultural economy: potential and directions for reducing financial risks", Scientific notes of Lviv University of Business and Law, vol. 37, pp. 41—47.

7. Zheludenko, K. V. (2024), "Clusters as an innovative tool for ensuring the competitiveness of agricultural enterprises", Tavrijs'kyj naukovyj visnyk. Seriya: Ekonomika, vol. 20, pp. 100—108.

8. Ketels, C. and Protsiv, S. (2021), "Cluster-based economic development: Lessons from European experience", European Cluster Observatory, European Commission, pp. 27—33.

9. Hafurova, E. S. and Huk, O. V. (2023), "Prospects for the creation of agricultural clusters in Ukraine", Biznes, innovatsii, menedzhment: problemy ta perspektyvy, pp. 125.

10. Nikoliuk, O. V., Basiurkina, N. J. and Briukhovych, D. S. (2023), "Challenges and prospects for the development of agricultural clusters in the context of globalization", Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky, pp. 381—390.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2025 р.